

КОЗАЧЕНКО ОЛЕКСАНДР ВАСИЛЬОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри кримінального права та інших кримінально-правових
дисциплін Миколаївського інституту права,
доктор юридичних наук, професор*

ТАКСОНОМІЧНА СИСТЕМА ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ (НА ПРИКЛАДІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ)

В умовах сьогодення при обранні методологічних засад проведення наукових досліджень значного поширення набула гуманітарна методологія, натомість позитивізм (науково-природничий) напрямок ще не вичерпав свій потенціал. Перспективність позитивізму пов'язується з можливістю поширення методологічних здобутків природничих наук на сферу гуманітарних знань, одним з яких є таксономія.

Таксономія, виступаючи теорією класифікації складних структур і тому отримавши поширення в біології для систематизації організмів та живих істот, у фізиці – в процесі впорядкування елементарних часток, у хімії – при систематизації хімічних елементів, в освіті – у процесі формування фахової компетентності тощо, може бути використана і в теоретичній та прикладній юриспруденції [1, с. 12–13], оскільки одним із важливих елементів останньої є сукупність правових заходів впливу на поведінку особи, кожний з яких та сукупність у цілому характеризуються внутрішньою та зовнішньою архітектонікою.

Правові заходи, як окрема соціально-правова сутність, характеризуються багатьма аспектами, увага до яких визначається метою наукового пошуку. Слід акцентувати увагу на трьох аспектах досліджуваної сутності. По-перше, правові заходи в реляційному значенні, яке пов'язане з визначенням «першоелемента», субстрату соціально-правової реальності, що знаходиться в основі систематизації. По-друге, сутність в предикативному вимірі знаходить своє вираження через систему типових, родових, видових ознак, які кладуться в основу будівництва формалізованої моделі, що складається з таксономічних рангів (категорій), по яких правові заходи розподіляються на підставі наявних у них загальних властивостей субстрату та окремими характеристиками, які вказують на їх однорідність, що дозволяє розподілити їх між різними таксономічними рангами. По-третє, функціональний прояв сутності відображає динамічний аспект правових заходів, який відтворює інструментальну придатність заходів для вирішення поставлених перед ними завдань та відображає їхню ефективність в досягненні загальної мети та спеціальних цілей окремих таксонів [2].

Якщо реляційний аспект таксономії базується на визначеності об'єкта таксономії через його суттєві властивості, то предикатний вимагає проведення класифікації – розподіл об'єктів за певними групами з урахуванням суттєвих та додаткових властивостей об'єкта та

здійснення систематизації, яка пов'язана з приведенням об'єктів в систему відповідно до тих зв'язків, які між ними існують. Результатом застосування таксономії в її предикатному значенні є інформаційна таксономічна система, яка може бути представлена у наступному вигляді.

Вершиною інформаційної таксономічної системи слід визнати таксономічну категорію – тип, який відображає максимальний рівень узагальнення, що має відповідний опис. Загалом тип виступає своєрідним зразком, стандартом, який визначає характер інформаційної таксономічної системи в цілому, його базову структурованість. Своєрідним архетипом всієї системи є захід, як зовнішній прояв здійснюваного соціального впливу, натомість підтипом слід визнати його правову форму, яка поруч з іншими соціальними формами, такими як морально-етичні, звичаєві, релігійні тощо визначають зміст вчення про дійсне загальне. Відповідно, соціальний захід – це тип заходів, який представляє собою систему засобів та способів соціального впливу на особу з метою забезпечення відновлення стану соціальної справедливості, порушеного девіантною або пов'язаною з нею поведінкою особи з ознаками девіації, або створення стану соціальної справедливості в результаті наявних постделіктних факторів, які дають можливість застосувати соціальне заохочення. Таксон підтипу соціального заходу уособлює систему засобів та способів впливу, передбачених нормами права і тому визначається як правовий захід.

Наступним рівнем таксономічної ієрархії виступає клас правових заходів, який характеризується додатковою властивістю, здатною забезпечити об'єктивний розподіл заходів по таксонам, які одночасно відповідають вимогам визначеного підтипу. Вважаємо, що всі заходи правового підтипу можуть бути розділені на два класи, які характеризуються наявністю або відсутністю етатистських ознак і тому це клас публічно-правових заходів (етатистська складова в таких заходах є домінуючою) та приватноправові заходи (заходи правового впливу цього класу знаходяться у сфері інтересів суб'єктів, які не наділені публічними повноваженнями). При певній умовності поділу правових заходів на класи, яка є тієї ж природи, що і поділ норм права на публічні та приватні, виділення цієї таксономічної категорії відіграє важливу роль у формуванні ієрархічної системи заходів правового впливу залежно від тієї ролі, яку відіграє держава в особі своїх органів та посадових осіб під час здійснення правового впливу. Відповідно, публічно-правові заходи застосовуються у випадку, коли вчиненим заподіюється безпосередня шкода інтересам держави і саме вона є ініціатором застосування відповідних заходів. Натомість приватноправові заходи застосовуються переважно за ініціативою суб'єктів, які публічними повноваженнями не наділені, однак держава приймає участь у процесі здійснення правового впливу з урахуванням того, що гарантом забезпечення правопорядку, в загальному його вигляді, виступає саме вона.

Наступним в напрямку зменшення узагальнення виступає таксономічна категорія роду, яка охоплює множинність, що наділена певними

додатковими властивостями. Таксон роду в більшій мірі відповідає систематизації, що є традиційною для сучасної загальнотеоретичної юриспруденції і полягає у виділенні окремих галузей права. Принагідно слід підкреслити, що тими властивостями, які забезпечують утворення галузей права слід визнати предмет (особлива група суспільних відносин, на які поширюється регуляторний вплив права) та метод (способи здійснення правового регулювання шляхом поєднання імперативних, заохочувальних, приписних, рекомендаційних та інших парадигм). Враховуючи той факт, що правовим заходам притаманні поєднання способів впливу (примус та заохочення), всі заходи таксону роду мають складну структуру (поліструктуру), яка віддзеркалює галузеву належність та домінуючий в конкретному заході спосіб впливу. Відповідно, якщо таксон роду охоплює заходи, які відносяться до різних галузей права (кримінально-правові, адміністративні, цивільно-правові тощо), то таксон підроду дозволяє об'єднати примусові та заохочувальні заходи в межах окремої галузі права. Таким чином, наприклад, кримінально-правові заходи можуть класифікуватися на примусові кримінально-правові та заохочувальні кримінально-правові.

Базовим таксоном слід визнати вид, який також має поліструктуру, що викликано великою кількістю ознак правових заходів, що підлягають врахуванню з метою створення зручної для використання ієрархічної моделі. Таксон виду структурно складається з надвиду, виду та підвиду правових заходів.

Надвид охоплює заходи, які поділяються на заходи юридичної відповідальності та інші заходи. Юридичною відповідальністю слід визнати такий вид соціальної відповідальності, який має правову визначеність (визначеність в нормах права) та наділений державно-владним характером і проявляється в обмеженні прав і свобод суб'єкта, які особа не переживала, якби вела себе правомірно і не вчинила правопорушення. При цьому притягнення до юридичної відповідальності та її реалізація здійснюється у встановленому законом порядку, з дотриманням усіх вимог, передбачених нормативно-правовими приписами. На відміну від юридичної відповідальності, надвид інших правових заходів не має всіх ознак, які притаманні юридичній відповідальності. Це, наприклад, відсутність всіх ознак правопорушення, відсутність ознаки позбавлення прав та свобод тощо.

Вид об'єднує заходи, які відрізняються унікальним засобом правового впливу, який відрізняє один правовий захід від іншого в межах таксономії роду. Так, наприклад, якщо продовжити наведення прикладів на кримінально-правових заходах, то видами заходів кримінальної відповідальності слід визнати засудження, покарання та судимість, якщо вони передбачені національним кримінальним законом. Що стосується інших видів кримінально-правових заходів, то до них відносяться медичні, ювенальні, обмежувальні, щодо юридичних осіб тощо, за умови, що вони передбачені нормами кримінального права.

Політипові (багатовидові) заходи утворюють підвиди заходів правового впливу. Так, наприклад, покаранню, як виду публічно-правового

заходу кримінальної відповідальності, притаманні такі окремі підвиди як штраф, позбавлення волі, конфіскація тощо. У свою чергу до заходів щодо юридичних осіб, як публічно-правового класу заходів, яким не притаманні ознаки кримінальної відповідальності, відносяться такі підвиди як конфіскація, ліквідація тощо. Монотипові (одновидові) правові заходи, на прикладі кримінально-правових заходів, це такі заходи як спеціальна конфіскація, примусове лікування осіб, хворих на наркоманію тощо, варіативністю засобу здійснюваного ними впливу не характеризуються.

Таким чином, таксономія в предикативному значенні представляє собою такий спосіб пізнання зовнішніх форм правового впливу, який дозволяє сформуванню інформаційну таксономічну систему, що будується на ієрархічних засадах, де кожний таксон визначається наявними зв'язками з тими, що знаходяться як перед ним, так і тими, що слідує за ним.

Список використаних джерел:

1. Туляков В. А. Таксономия криминализации и уголовный закон. *Людина і закон : публічно-правовий вимір* : зб. наук. пр. / за ред. С. В. Ківалова, В. О. Тулякова, О. В. Козаченка. Миколаїв : Іліон, 2011. С. 12–13.
2. Taxonomy of compulsory and incentive legal consequences (legal measures) of committing illegal acts [Oleksandr V. Kozachenko, Olesia K. Vasyliaka, Larysa V. Chornozub y Olga M. Musychenko]. *Cuestiones Politicas*. Vol. 38. № 67 (2020). Especial (2da parte). 2020. P. 151–168.

Ключові слова: таксономія, правовий захід, таксон, таксономічні категорії (ранги).
Key words: taxonomie, legal measure, taxon, taxonomic categories (ranks).

БАРАНЕНКО ДМИТРО ВОЛОДИМИРОВИЧ

*Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,
завідувач кафедри теорії і історії держави і права,
доктор юридичних наук, доцент*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗАЛИШЕННЯ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ВІЙСЬКОВОЗОВОВ'ЯЗАНИМИ ОСОБАМИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Повномасштабна війна в Україні, що почалась 24 лютого 2022 року, зумовила необхідність внесення певних змін до Кримінального кодексу України, оскільки реалії сьогодення створили загрози вчинення протиправних діянь, які не були раніше охоплені кримінальним законодавством, однак наразі посягають на охоронювані законом суспільні відносини, зокрема в сфері забезпечення призову та мобілізації.